

Голові спеціалізованої вченої ради Д. 05.053.01
у Вінницькому державному педагогічному
університеті ім. Михайла Коцюбинського

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора
Пустовіта Григорія Петровича
на дисертаційне дослідження Баюрко Наталії Василівни
**“Підготовка майбутніх учителів біології до розвитку екологічної
компетентності учнів основної школи”**,
представлене на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**1. *Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими
науковими програмами.***

Екологічне середовище планети сьогодні характеризується невпинно зростаючим забрудненням антропогенними та техногенними відходами, наслідком чого є руйнування природних біогеоценозів, скорочення біологічного розмаїття, виснаження природних ресурсів, нагромадження несприятливих генетичних змін в організмі людини та у генофонді соціуму. У цьому контексті особливого значення набуває проблема формування готовності майбутніх учителів до розвитку екологічної компетентності учнів, передбаченої державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти в Україні.

На позитивну оцінку заслуговує здійснений дисертанткою аналіз сучасної педагогічної теорії і практики підготовки майбутніх учителів біології у процесі фахової підготовки у ВНЗ та діагностика й аналіз сформованості відповідних знань, умінь та навичок з розвитку екологічної компетентності учнів основної школи. У цьому контексті виконане Баюрко Наталією Василівною дисертаційне дослідження є актуальним і своєчасним, що підтверджується обґрунтованим висновком про недостатність на сьогодні здійснених фундаментальних педагогічних досліджень, які б системно розглядали проблему підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів, зокрема майбутніх учителів біології, до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи.

Актуальність досліджуваної проблеми посилюється також викликами і загрозами, що стали характерними для сучасного українського суспільства в умовах глобалізації загальноцивілізаційних процесів, і як наслідок, детермінується необхідність виховання майбутніх громадян з високим рівнем сформованості екологічної компетентності і загалом екологічної культури, що відповідно має забезпечити у майбутньому збереження навколишнього середовища за рахунок гармонізації взаємодії людини і природи.

Важливо відзначити, що дисертаційна робота є складовою комплексного наукового дослідження кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

“Теоретико-методологічні основи педагогічної підготовки майбутніх учителів” (№ 0101U007274).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті дослідження дисертанткою:

- на основі аналізу як вітчизняних, так і зарубіжних наукових джерел та практики фахової підготовки майбутніх учителів біології у вищому навчальному закладі уточнено сутність провідних напрямів і підходів щодо набуття ними системних знань, сформованих умінь і практичних навичок з розвитку екологічної компетентності учнів основної школи, які на підставі сформованого образу майбутньої особистісної професійної діяльності задають вектор індивідуальної організації і постійної саморегуляції до квазіпрофесійної еколого-освітньої навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з фахових дисциплін;

- розроблено й упроваджено у практику модель формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи. Відповідні критерії і показники (ціннісне усвідомлення та сформованість мотивації розвитку екологічної компетентності учнів основної школи на уроках біології; оволодіння професійними знаннями - фаховими, психолого-педагогічними, екологічними; здатність до практичного розвитку екологічної компетентності учнів основної школи) та рівні готовності майбутнього вчителя біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи (елементарний, репродуктивний, творчий);

- дано характеристику та експериментально підтверджено ефективність організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи (активізація потреби студентів в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності школярів; залучення студентів до квазіпрофесійної еколого-освітньої діяльності на заняттях з фахових дисциплін; умотивоване використання завдань екологічного спрямування впродовж проходження майбутніми учителями біології різних видів практик).

- розроблено методику реалізації організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи, яка передбачає три послідовні етапи формування досліджуваної якості (змістово-орієнтаційний, активно-когнітивний, операційно-практичний) з науково обґрунтованими метою, завданнями, сучасними формами, методами і прийомами навчання.

3. Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертаційна робота Баюрко Наталії Василівни є комплексним теоретико-методичним дослідженням, у якому завдяки аналізу вітчизняної і зарубіжної філософсько-культурологічної, психолого-педагогічної і спеціальної літератури, здійснено ґрунтовну систематизацію фактичного матеріалу із значної кількості джерел нормативно-правового, наукового та

навчально-методичного характеру з проблеми підготовка майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи (296 найменувань, з них 7 іноземною мовою), що слугує безперечним доказом інформативності і достовірності наукових висновків та здобутих результатів).

Уперше визначено й теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи (активізація потреби студентів в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності школярів; залучення студентів до квазіпрофесійної еколого-освітньої діяльності на заняттях з фахових дисциплін; умотивоване використання завдань екологічного спрямування впродовж проходження майбутніми учителями біології різних видів практик) й експериментально перевірено методику їх реалізації; *розроблено* модель формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів, критерії (ціннісне усвідомлення та сформованість мотивації розвитку екологічної компетентності учнів основної школи на уроках біології; оволодіння професійними знаннями (фаховими, психолого-педагогічними, екологічними); здатність до практичного розвитку екологічної компетентності учнів основної школи), показники та рівні готовності майбутнього вчителя біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи (елементарний, репродуктивний, творчий);

уточнено зміст базових понять дослідження: “екологічна компетентність” (набута у процесі навчання інтегративна характеристика, що визначає готовність і здатність школярів до екологічної діяльності і ґрунтується на знаннях, уміннях, досвіді, ціннісних орієнтаціях, котрі формуються в процесі вивчення природничих дисциплін), “готовність майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи” (інтегративна динамічна якість особистості, що проявляється в налаштованості студентів на розвиток екологічної компетентності учнів, усвідомленні ними мотивів і потреб у екологічній діяльності; у наявності глибоких і різнобічних предметних знань з дисциплін обраного фаху й екологічних, психолого-педагогічних, методичних знань, умінь і навичок стосовно розвитку екологічної компетентності учнів основної школи);

Заслугує на увагу і позитивну оцінку уточнення сутності навчально-виховного змісту, виокремлення й удосконалення у відповідності до проблеми дослідження ефективних як традиційних, так і інноваційних форм і методів формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Баюрко Наталії Василівни “Підготовка майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів

основної школи”, автореферату та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених нею результатів.

Обґрунтованість наукових положень, опрацювання експериментальних даних, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, а також їх достовірність забезпечуються належною теоретико-методичною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, фахової підготовки майбутніх учителів біології у вищих навчальних закладах, відтак, не викликають сумніву.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів завершеного дослідження сприяло застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, як-от: теоретичних, емпіричних і статистичних. Викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження Баюрко Наталії Василівни достатньо обґрунтовані й достовірні.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Баюрко Наталії Василівни містить нові, раніше не захищені наукові положення, а досягнуті результати у сукупності розв’язують актуальне наукове завдання, яке передбачало здійснення цілісного і системного аналізу теорії та практики підготовки майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи, результатом якого стало розроблення й упровадження моделі формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи, а головне, творчого використання результатів здійсненого дослідження в сучасній теорії і методиці професійної освіти та широкій педагогічній практиці.

Окремої позитивної оцінки заслуговує практична значущість результатів здійсненого Баюрко Наталією Василівною дослідження, сутність якого полягає у: розробленні та впровадженні спецкурсу “Екологія та теорія і практика екологічної освіти”; методики реалізації організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи; наскрізної програми практичної підготовки майбутніх учителів біології, пакету навчально-методичних документів з кожного виду практики; посібників: “Екологія людини: практикум для проведення лабораторних робіт”, “Методичний посібник для проведення навчально-виховних заходів з екологічної тематики в дитячо-юнацьких таборах відпочинку”, “Позакласна робота з екологічної освіти і виховання учнів”, “Тестові завдання з екології” з метою навчально-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи.

Теоретичні положення та методичні прийоми, апробовані в дисертації, можуть бути використані в процесі вдосконалення викладання загальнопедагогічних і фахових дисциплін у ВНЗ, а також у системі

післядипломної освіти вчителів біології.

Проміжкові та прикінцеві результати дослідження упроваджено в навчально-виховний процес підготовки вчителів біології у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/35 від 19.09.2016 р.), Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка (довідка № 2425 від 21.09.2016 р.), Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди (довідка № 785 від 08.09.2016 р.), Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка (довідка № 4542/01-55/55 від 05.09.2016 р.).

Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня (понад 20 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Можна погодитися з практичною значущістю пропонованого дослідження, оскільки провідні положення і висновки дослідження можуть бути використані у професійній діяльності вчителями біології і педагогами, практичними психологами, соціальними педагогами в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, опорних школах територіальних об'єднань громадян, ресурсних центрах освітніх округів; при розробленні навчально-методичних посібників, програм і методичних рекомендацій для вчителів біології загальноосвітніх керівників гуртків, секцій і клубів позашкільних навчальних; теоретичні положення та методичні прийоми, апробовані в дисертації, можуть бути використані в процесі вдосконалення викладання загальнопедагогічних і фахових дисциплін у ВНЗ, а також у системі післядипломної освіти вчителів біології.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно характеризують зміст основного тексту дисертації.

У першому розділі – “*Теоретико-методологічні основи проблеми дослідження*” Баюрко Наталією Василівною розглянуто дефініцію поняття “*екологічна компетентність*” у сучасній психологічній і педагогічній літературі; проаналізовано стан розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів біології у педагогічних вищих навчальних закладах, окреслено вимоги до професійної підготовки вчителів біології; сутність і структуру готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи; можливості дисциплін професійної і

практичної підготовки у формуванні досліджуваного феномена.

На позитивну оцінку заслуговує обґрунтоване автором поняття “готовність майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи”, що трактується як інтегративна динамічна якість особистості, що виявляється в налаштованості студентів на розвиток екологічної компетентності школярів, усвідомленні ними мотивів і потреб у цій діяльності; у наявності глибоких і різнобічних предметних знань з дисциплін обраного фаху та екологічних, психолого-педагогічних, методичних знань, умінь і навичок стосовно розвитку екологічної компетентності учнів основної школи.

На основі результатів теоретичного аналізу проблеми автором переконливо представлено у дисертації структурні компоненти готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи (аксіологічно-мотиваційний, знаннєво-інформаційний та технологічно-рефлексивний) і визначено, у відповідності до них, такі критерії: ціннісне усвідомлення та сформованість мотивації розвитку екологічної компетентності учнів основної школи на уроках біології; оволодіння професійними (фаховими, психолого-педагогічними, екологічними) знаннями; здатність до практичного розвитку екологічної компетентності учнів основної школи. Класифіковано рівні сформованості готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи на елементарний, репродуктивний, творчий.

У другому розділі роботи – *“Модель та організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи”* – дисертанткою схарактеризовано результати діагностики готовності студентів до розвитку екологічної компетентності школярів (позитивно оцінюючи чіткість і продуманість обраних діагностичних методів). Не викликають заперечення обґрунтовані автором організаційно-педагогічні умови (активізація потреби студентів в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності школярів; залучення студентів до квазіпрофесійної еколого-освітньої діяльності на заняттях з фахових дисциплін; умотивоване використання завдань екологічного спрямування упродовж проходження майбутніми учителями біології різних видів практик) й авторська модель формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи.

У третьому розділі дисертації – *“Експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи й методики їх реалізації”* – здобувачкою представлено поетапну методику реалізації організаційно-педагогічних умов та результати експериментального дослідження.

Вагомим науковим здобутком проведеного дослідження варто визнати розроблену дисертанткою методику реалізації організаційно-педагогічних

умов підготовки майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи. Вона передбачає три послідовні етапи формування досліджуваної якості (змістово-орієнтаційний, активно-когнітивний, операційно-практичний) з науково обґрунтованими метою, завданнями, сучасними формами, методами і прийомами навчання.

З поміж них, заслуговують на особливе схвалення такі форми і методи як: еколого-психологічні тренінги (“Місцеве біорозмаїття”, “Дивовижна Земля”, “Фантастичні істоти” та ін.), екологічні проекти (“Запровадження системи роздільного збирання твердих побутових відходів як один з ефективних засобів формування екологічної культури жителів міста Вінниці”, “Зелена демократія”, “Охорона видового біорозмаїття природних комплексів околиць м. Вінниці”, “Створення мобільного центру екологічної освіти” та ін.), облаштування нових екологічних стежин (“Екологічна стежина для всіх”, “Зоряна рана”, “Сабарівська”, “Стежками Буго-Деснянського заказник” тощо); створення та впровадження інформаційно-агітаційних програм (“Збережи ялинку”, “Чисте довкілля – здорове майбутнє”, “Я свій голос віддаю на захист бездомних тварин”) тощо

Заслугує уваги і позитивної оцінки географія вищих навчальних закладів, що увійшли до експериментальної бази дослідження, а саме: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Загалом у дослідженні на різних його етапах брали участь 394 студенти і 16 викладачів ВНЗ.

Зауважимо, що в мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення й мовностилістичні особливості досліджуваної психолого-педагогічної проблеми.

Отже, можемо констатувати, що дисертаційна робота Баюрко Наталії Василівни за своїм змістом, стилем викладу і розкриттю основних положень, висновків та результатів опрацювання здобутих експериментальних даних є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. У дисертації автор абсолютно правильно виокремлює і характеризує ряд ключових понять дисертаційної роботи, таких як: “екологічна компетентність” і “екологічна культура”, “підготовка майбутніх учителів біології” і “готовність майбутніх учителів біології” до формування досліджуваного феномена, однак на нашу думку, у змісті дисертації не досить чітко простежується їх ієрархічність, взаємозв’язок чи наступність у досягненні поставленої мети дослідження.

2. У дослідженні недостатньо чітко схарактеризовано поняття “екологічна компетентність учнів основної школи”, оскільки саме ця дефініція має характеризувати особливості вікової категорії учнів основної школи і її взаємозв'язок і взаємозалежності з формування ключової компетентності майбутніх вчителів біології “готовності” до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи.

3. Модель формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи (С. 120) мала б більш системний вигляд, як би дисертантка віднайшла центральне місце у її структурі саме для майбутнього вчителя біології, оскільки вже більше двадцяти років вітчизняна педагогіка наука і практика вибудовує дитиноцентричну і людиноцентричну освітню систему. У Вас же майбутній вчитель простежується лише фрагментарно.

4. У підрозділі 2.2. автор стверджує, що в процесі проходження майбутніми учителями біології педагогічної практики використовувалися такі форми організації екологічної діяльності, як акції “Птах року”, “Я свій голос віддаю на захист бездомних тварин”; екологічні проекти “Чисте довкілля – здорове майбутнє”, “Охорона видового біорозмаїття околиць м. Вінниці” та ін. Варто було б розкрити у підрозділі детальніше ці проекти, оскільки саме такі напрацювання мають важливе практичне значення.

5. У третьому розділі дисертації авторкою досить докладно викладено перебіг формувального етапу експерименту, але не достатньо проаналізовано і схарактеризовано провідні тенденції, закономірності та труднощі, що виникли в процесі експерименту з формування досліджуваного феномена.

6. Уважаємо, що результати початкової та прикінцевої діагностики готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи були б більш презентабельними, якби автор подала результати не лише за окремими компонентами, а й за окремими показниками.

7. З огляду на практичну цінність дисертаційної роботи, слід висловити побажання щодо впровадження результатів дослідження як методичних рекомендацій для викладачів вищих педагогічних та вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Утім, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи і є приводом для наукової дискусії.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 28 публікаціях, з них: 8 статей у фахових виданнях, 1 стаття в закордонному виданні, 15 статей у збірниках наукових праць, матеріалах науково-практичних конференцій, 4 навчально-методичні посібники (з них три у співавторстві, що додатково відображають результати дисертації). На основі аналізу змісту цих публікацій можна констатувати, що наукові положення,

висновки і рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи та у друкованих працях здобувачки викладено достатньо повно.

10. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

11. Висновок.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Баюрко Наталії Василівни **“Підготовка майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи”**, є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13, “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Баюрко Наталія Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, вчений секретар Відділення
загальної педагогіки та філософії освіти
НАПН України

Г. П. Пустовіт

Електронний підпис
стверджую
Начальник загального відділу
Національної академії педагогічних
наук України

